

Jus for sykehjemsleger

LASSE JOHNSEN

JURIDISK SPESIALRÅDGIVER

FREDRIKSTAD KOMMUNE

23. MAI 2024

Oversikt

- Roller og funksjoner i helse- og omsorgstjenesten
- samtykke og tvang
- vergemål
- pårørendes innsynsrett i journal og taushetsplikt
- grenseoppgang psykisk helse/rus/demens
- Varslingsplikt dersom man mistenker at en pasient blir mishandlet hjemme

Roller og funksjoner – helse- og omsorgstjenester

- ▶ Pasientens rett til selvbestemmelse autonomi
- ▶ Pasientens pårørende – og pasientens nærmeste pårørende
- ▶ Verge og vergemål
- ▶ Helsepersonell og helsetjenesten

Pasientens autonomi!

- ▶ Pasientens autonomi er det sentrale utgangspunktet
- ▶ Dette gjelder også når pasienten kognitivt er svekket og har reduserte muligheter til å treffe egne avgjørelser på egne vegne
- ▶ Når pasienten er samtykkekompetent – bestemmer pasienten det aller meste selv
- ▶ Kommunen – helsepersonellet har små muligheter til å overstyre pasientens autonomi
- ▶ Unntak – øyeblikkelig hjelp, nødrett nødverge, avvergingsplikt

Samtykkekompetent! Pasient- og brukerrettighetsloven § 4-3 andre ledd

- ▶ Samtykkekompetansen kan bortfalle helt eller delvis dersom pasienten på grunn av fysiske eller psykiske forstyrrelser, senil demens eller psykisk utviklingshemming åpenbart ikke er i stand til å forstå hva samtykket omfatter.
- ▶ Den som er ansvarlig for helsehjelpen treffer vedtak/avgjørelsen om bortfall av samtykkekompetanse
- ▶ Skal være skriftlig og pasienten nærmestepårørende skal informeres om vedtaket
- ▶ Kan selvfølgelig gjøres i journal

Pasientens pårørende og nærmeste pårørende pbrl § 1-3 bokstav b

- ▶ b. pasientens og brukerens pårørende: den pasienten eller brukeren oppgir som pårørende og nærmeste pårørende. Dersom pasienten eller brukeren er ute av stand til å oppgi pårørende, skal nærmeste pårørende være den som i størst utstrekning har varig og løpende kontakt med pasienten eller brukeren, likevel slik at det tas utgangspunkt i følgende rekkefølge: ektefelle, registrert partner¹, personer som lever i ekteskapslignende eller partnerskapslignende samboerskap med pasienten eller brukeren, barn over 18 år, foreldre eller andre som har foreldreansvaret, søsken over 18 år, besteforeldre, andre familiemedlemmer som står pasienten eller brukeren nær, verge eller fremtidsfullmektig med kompetanse på det personlige området. Ved tvungen observasjon eller tvungent psykisk helsevern har den som i størst utstrekning har hatt varig og løpende kontakt med pasienten tilsvarende rettigheter som den nærmeste pårørende etter psykisk helsevernloven og loven her, dersom ikke særlige grunner taler mot dette.

Nærmeste pårørende

- ▶ Loven operer med begrepet nærmeste pårørende
- ▶ Mye usikkerhet rundt denne bestemmelsen
- ▶ Pasienten bestemmer selv om dette når vedkommende er samtykkekompetent – I utgangspunktet står valget seg også etter at vedkommende har mistet samtykkekompetansen
- ▶ Når pasienten ikke er samtykkekompetent, og det er nødvendig å finne ut hvem som skal ha denne rollen, bestemmer kommunen/sykehuset (helsetjenesten)
- ▶ NB: husk at denne rollen vel har en begrenset myndighet

Vergemål!

- ▶ Melding til statsforvalter
- ▶ Vanlig vergemål – økonomisk og annet/personlige forhold
- ▶ Fratagelse av rettslig handleevne helt eller delvis

- ▶ <https://www.vergemal.no/>
- ▶ <https://www.vergemal.no/skjema>

Meldeplikt til statsforvalteren vergemålsloven § 57

- ▶ § 57.Meldeplikt for institusjoner og andre
- ▶ Må det antas at det er behov for vergemål for en person som er innlagt i institusjon, skal institusjonen melde fra til statsforvalteren. Meldeplikten gjelder også ansvarlig for kommunens sosialtjeneste og kommunens helse- og omsorgstjeneste utenfor institusjon. Meldingen skal begrunnes.
- ▶ Kongen kan i forskrift gi nærmere regler om meldeplikten.

Vanlig vergemål

- ▶ Vergen skal hjelpe personen han eller hun er verge for i tråd med mandatet fra statsforvalteren. I mange tilfeller innebærer dette blant annet å betale regninger og å holde orden i økonomien.
- ▶ I noen vergemål kan det være aktuelt for vergen å foreta større handlinger, som for eksempel å kjøpe eller selge hus. I tilfeller hvor vergen skal gjøre handlinger som ikke er dekket av mandatet, må vergen søke om samtykke / godkjenning fra statsforvalteren.
- ▶ Vergen kan ikke gjennomføre handlingene dersom den han eller hun er verge for motsetter seg disse eller det etter en samlet vurdering kan legges til grunn at handlingen er i strid med vergehavers ønsker.
- ▶ Vergemålet kan gjelde økonomi men også personlige forhold

Fratagelse av rettslig handleevne

- ▶ Fratagelse av rettslig handleevne – helt eller delvis (uvanlig – dette skal mye til)
- ▶ Fratakelse av rettslig handleevne kan skje selv om personen det gjelder ikke ønsker det. Det er likevel mulig selv å be om å bli fratatt den rettslige handleevnen. Dette kan være aktuelt hvis man for eksempel lider av alvorlig spillavhengighet eller er redd for å bli utnyttet av andre.
- ▶ Her ar verge noen oppgaver etter pasient- og brukerrettighetsloven § 4-7 vergen kan samtykke til helsehjelp på vegne av pasienten

Pårørendes innsynsrett i journal taushetsplikt – Nærmeste pårørende

- ▶ Regulert i pasient- og brukerrettighetsloven § 3-3
- ▶ I utgangspunktet har helsepersonellet taushetsplikt overfor pasientens pårørende
- ▶ Pasienten kan samtykke – da er det selvfølgelig greit
- ▶ Ved bortfall av samtykkekompetanse:
  - ▶ Dersom pasienten har mistet samtykkekompetansen – har nærmeste pårørende rett til innsyn, informasjon – sammen med pasienten
  - ▶ Dersom pasienten har mistet samtykkekompetansen – har nærmeste pårørende myndighet til å beslutte om innsyn i journal jf. pbrl § 5-2 4. ledd

Samtykke og tvang!

- ▶ Tvangslovgivningen innen helse- og omsorg er svært fragmentert og henger veldig dårlig sammen juridisk
- ▶ Det er snakk om 7 til 8 forskjellige regelverk regulert i forskjellig lover
- ▶ I NOU: 14 2019 – foreslår Østenstad utvalget en samling av disse reglene
- ▶ Det ser imidlertid ut som at denne loven ikke vil bli fremmet for Stortinget – i hvert fall ikke med det første
- ▶ Mye kritikk mot loven i høringsrundene
- ▶ Samtykkekompetanse, og motstand mot helsehjelp – viktig elementer i denne lovgivningen

Tre situasjoner - pasienten

- ▶ 1. pasienten er samtykkekompetent
- ▶ 2. pasienten har mistet samtykkekompetansen, men motsetter seg ikke helsehjelpen
- ▶ 3. pasienten har mistet samtykkekompetansen og motsetter seg helsehjelpen
- ▶ De forskjellige regelverkene om tvang forholder seg litt forskjellig til disse tre situasjonene – dette gjelder særlig kategori 2

Situasjon 2 – pasient- og brukerrettighetsloven § 4-6

- ▶ § 4-6.Om pasienter over 18 år som ikke har samtykkekompetanse
- ▶ Dersom en pasient over 18 år ikke har samtykkekompetanse etter § 4-3 annet ledd, kan den som yter helsehjelp, ta avgjørelse om helsehjelp som er av lite inngripende karakter med hensyn til omfang og varighet.
- ▶ Helsehjelp som innebærer et alvorlig inngrep for pasienten, kan gis dersom det anses å være i pasientens interesse, og det er sannsynlig at pasienten ville ha gitt tillatelse til slik hjelp. Der det er mulig skal det innhentes informasjon fra pasientens nærmeste pårørende om hva pasienten ville ha ønsket. Slik helsehjelp kan besluttes av den som er ansvarlig for helsehjelpen, etter samråd med annet kvalifisert helsepersonell. Det skal fremgå av journalen hva pasientens nærmeste pårørende har opplyst, og hva annet kvalifisert helsepersonell har hatt av oppfatninger.
- ▶ **Helsehjelp etter første og annet ledd kan ikke gis dersom pasienten motsetter seg dette, med mindre annet følger av særlige lovbestemmelser.**
- ▶ NB: Dette er ikke tvang – det er helsepersonellet som har siste ordet etter § 4-6, ikke pårørende, nærmeste pårørende eller verge

Grenseoppgang psykisk helse/rus/demens

- ▶ Man operer i faglige sammenhenger med et skille mellom psyke og soma. Dette skillet er videreført inn i jussen.
- ▶ Lider man av en somatisk sykdom – gjelder i hovedsak reglene i pasient- og brukerrettighetsloven
- ▶ Lider man av en psykiatrisk sykdom – gjelder i hovedsak reglene i psykisk helsevernloven
- ▶ Demens hjerneskader m.m. havner i en mellomstilling

Fra rundskrivet til pasient- og brukerrettighetsloven

- ▶ Enkelte sykdommer med organisk årsak, for eksempel demens og fysiske skader, kan gi seg utslag i psykiske lidelser. Det fremgår av forarbeidene at også slike psykiske følgelidelser skal behandles etter reglene i psykisk helsevernloven (se Ot.prp. nr. 64 (2005-2006) side 31).
- ▶ Når det gjelder representasjonsregler (for personer som har mistet samtykkekompetansen) fremgår det av psykisk helsevernloven § 2-1 første ledd at samtykkereglene i pasient- og brukerrettighetsloven gjelder for psykisk helsevern, herunder regler om samtykke på vegne av pasienten.

Rundskrivet forts.

- ▶ Dette innebærer blant annet at pasient- og brukerrettighetsloven § 4-6 om samtykke på vegne av pasienter over 18 år som ikke har samtykkekompetanse, som utgangspunkt kan benyttes som rettslig grunnlag for å gi psykisk helsehjelp. Det kan for eksempel være aktuelt for behandling av psykiske symptomer som følge av en demenstilstand.
- ▶ Det forutsetter imidlertid at pasienten samarbeider eller forholder seg passiv til tiltaket. Dersom pasienten motsetter seg kan det ikke gis helsehjelp etter bestemmelsen, jf. § 4-6 tredje ledd og § 4-3 femte ledd. Det kan heller ikke gis helsehjelp etter § 4-6 dersom pasienten har en alvorlig sinnslidelse, jf. § 4-3 femte ledd og kommentarer til denne bestemmelsen og neste avsnitt.

Når pasienten har mistet samtykkekompetansen og motsetter seg

- ▶ Psykisk sykdom - Dersom man i disse situasjonene ønsker å iverksette behandling med tvang
- ▶ Gjelder psykisk helsevernloven
- ▶ Spesialisthelsetjenesten – må treffe vedtak om tvungent psykisk helsevern, og tvungen behandling
- ▶ Dette kan selvfølgelig foregå som tvungent psykisk helsevern uten døgnopphold (TUD) – I for eksempel sykehjem
- ▶ Spesialisthelsetjenesten – ansvarlig for vedtak og behandling
- ▶ Kan og bør samarbeide med kommunen

Pasient- og brukerrettighetsloven § 4-3 femte ledd – pasienter med alvorlige sinnslidelser

- ▶ Undersøkelse og behandling av psykiske lidelser hos personer som mangler samtykkekompetanse etter annet ledd og som har eller antas å ha en alvorlig sinnslidelse eller motsetter seg helsehjelpen, kan bare skje med hjemmel i psykisk helsevernloven kapittel 3.
- ▶ Alvorlig sinnslidelse – i hovedsak psykoser, vrangforestillinger de klassiske psykiatriske lidelsene – schizofreni osv.

Allmenheten og helsepersonellets avvergingsplikt – straffeloven § 196

- ▶ Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som unnlater gjennom anmeldelse eller på annen måte å søke å avverge et lovbrudd eller følgene av det, på et tidspunkt da dette fortsatt er mulig, og det fremstår som sikkert eller mest sannsynlig at lovbruddet er eller vil bli begått. **Avvergingsplikten gjelder uten hensyn til faushetsplikt og gjelder lovbrudd som nevnt i**
- ▶ a. § 111 (krenkelse av Norges selvstendighet og fred), § 113 (krenkelse av Norges statsforfatning), § 115 (angrep på de høyeste statsorganenes virksomhet), § 117 (inngrep overfor viktige samfunnsinstitusjoner), § 119 (landssvik), § 121 (etterretningsvirksomhet mot statshemmeligheter), § 123 (avsløring av statshemmeligheter), § 128 (ulovlig militær virksomhet), § 129 (straff for deltakelse mv. i voldelig sammenslutning med politiske mål), § 131 (terrorhandlinger), § 133 (terrorforbund), § 138 (terrorbombing), § 139 (kapring av luftfartøy og skip mv.), § 140 (forstyrrelse av den sikre drift av luftfartøy og skip mv.), § 141 (bruk og utslipp av farlig stoff i tilknytning til luftfartøy og skip mv.), § 142 (ulovlig befatning med farlig materiale mv.), § 143 (gisseltaking i terrorøyemed), § 144 (angrep på en internasjonalt beskyttet person), § 192 (anslag mot infrastrukturen), § 193 (forbund om anslag mot infrastrukturen), § 194 (forstyrrelse av den sikre drift av jernbane og buss), § 223 (grov uriktig anklage), § 238 (allmennfarlig smittespredning), § 239 (allmennfarlig forgiftning), § 240 (alvorlig miljøkriminalitet), § 253 (tvangsekteskap), § 255 (grov frihetsberøvelse), § 256 (forbund om grov frihetsberøvelse), § 258 (grov menneskehandel), § 259 (slaveri), § 262 annet ledd (ekteskap med noen under 16 år), § 274 (grov kroppsskade), § 275 (drap), § 279 (forbund om drap eller å volde betydelig skade på kropp og helse), § 282 (mishandling i nære relasjoner), § 283 (grov mishandling i nære relasjoner), § 284 (kjønnslemlestelse), § 288 (hensettelse i hjelpeløs tilstand mv.), § 291 (voldtekt), § 295 (misbruk av overmaktsforhold og lignende), § 299 (voldtekt av barn under 14 år), § 303 (grov seksuell omgang mv. med barn mellom 14 og 16 år), § 312 (incest), § 314 (seksuell omgang mellom andre nærstående), § 327 (ran), § 329 (forbund om ran), § 355 (fremkalling av fare for allmenheten) og § 357 (forbund om fremkalling av fare for allmenheten),
- ▶ b. militær straffelov §§ 50, 52 eller 96, eller
- ▶ c. sikkerhetsloven § 7-5, jf. § 11-4 fjerde ledd.

Hensyn vi må ta som helsepersonell

- ▶ Ofte er vel straffeloven § 196 lite relevant i vår hverdag
- ▶ Hensynet til taushetsplikten
- ▶ Hensynet til barn – særlig meldeplikt til barneverntjenesten
helsepersonelloven § 33
- ▶ Gravide rusmiddelmisbrukere
- ▶ Hensynet til pasientrelasjonen og tillitsforholdet mellom
helsepersonellet og pasienten
- ▶ I mitt hode blir det ofte en faglig/etisk vurdering hva man skal gjøre i
slike saker

Melde ifra til Politiet!

- ▶ Helsepersonell har taushetsplikt overfor politiet.
- ▶ De mest relevante unntakene fra taushetsplikten er helsepersonelloven § 23. nr. 4 og § 31
- ▶ Snakke med pasienten – informere om bekymring osv.
- ▶ Er pasienten funksjonsfrisk og bevist sine valg, eller er pasienten svekket og ute av stand til å ivareta seg selv
- ▶ Kommunens omsorgsplikt – spesielt for funksjonshemmede

Lasse Johnsen – juridisk konsultasjon

Enk.

- ▶ Telefon. 0047 90203580
- ▶ E-post. thorslundveien1@online.no
- ▶ Org nummer. 995214091
- ▶ Adr. Thorslundveien 1 – 1630 gamle Fredrikstad
- ▶ Juridiske bistand, råd og konsulenttjenester innenfor helse- og omsorgsrettsområdet
- ▶ Kommunens helse- og omsorgstjeneste, spesialisthelsetjenesten og private H/O tjenester med mer.
- ▶ Enkeltsaker; Klagesaker, tilsynssaker, erstatningssaker, personalsaker generelle juridiske problemstillinger innenfor helse- og omsorgsrettes området.
- ▶ På systemnivå; Eksterne tilsyn, revisjoner internkontroll, kvalitetsarbeid, prosedyrer, retningslinjer og pasientsikkerhet (systemer).
- ▶ Bistand skriftlig og muntlig.
- ▶ Undervisning; på rettsområdet foredrag, innlegg, fagdager, work-shops med mer. Teoretisk eller praktisk tilnærming.
- ▶ Virksomheten kan forgå hos oppdragsgiver, på avtalt sted eller digitalt via forskjellige digitale plattformer.
- ▶ Etter avtale.